

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

18
NOYABR

O'ZBEKISTON
DAVLAT BAYROG'I
QABUL QILINGAN KUN

O'zbekiston bayrog'i

*Qalbimiz to'la surur,
To'liyo yurt tuprog'i,
Hilpirab turar mag'rur,
O'zbekiston bayrog'i.*

*Rangi hayot misoli,
Yulduzlari hiloli,
Mustaqillik timsoli,
O'zbekiston bayrog'i.*

*Iftixor dilimizda,
U yo'ldosh yo'limizda,
Yuksalar qo'limizda,
O'zbekiston bayrog'i.*

*Gumbazlarda, yuksakda,
Peshtoglarda, falakda,
Ko'ngillarda, yurakda,
O'zbekiston bayrog'i.*

*Rangi hayot misoli,
Yulduzlari hiloli,
Mustaqillik timsoli,
O'zbekiston bayrog'i.*

Iqbol Mirzo

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot.uz

Bosh muharrir

Nargiza BERDIYEVA

Tahrir hay'ati:

Nizomiddin Mahmudov
Yorqinjon Odilov
Jabbor Eshonqulov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosirov
To'liqin Saydaliyev
Barno Buranova
Zulxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Bahodir Jovliyev
Salima Jumayeva
Qayum Baymirov
Manzar Abdulxayrov
Alijon Safarov
Husniddin Norqulov
Odiljon Boynazarov
Madina Nuriddinova
Latifa Xudayqulova
Barno Kadirova
Nargiza Mirzayeva
Guli Shukurova
To'maris Butunbayeva
Okila Turakulova
Yuldosh Raxmatov
Ramziddin Abdusatorov
Feruza Manukyan
Gulchexra Keldiyorova
Gulsanam Xolikulova
Komiljon Qarshiyev
Svetlana Umirova

Axborot hamkorimiz:

Muharrirlar:

Bibimaryam RAHMONOVA
Shabnam G'ANIYEVA

Sahifalovchi:

Mahliyo ABDUQODIROVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com

Ilmiy-metodik elektron jurnal

M U N D A R I J A

Dolzarb mavzu

- Gulnoza Oripova.** Mustaqillik davri lirikasida qofiya turlari.....3
Baxodir Suyunov. Tildagi terminlar pragmatikasiga doir.....7
Manzar Abdulxayrov. Bashar muallimi.10
Dilnavoz Yusupova. "Aruzi Nisoriy" asari haqida.....12
Qodirjon Mo'ydinov, Odinaxon Mirzaazizova. Til – millatning or-nomusi.....14
Parizoda Axrorxo'jayeva. Jadid dramalarida xotin-qizlar ta'limi masalasi.....16
Анвар Мухиддинов, София Рахимова. Научная идентификация языковых контактов (на примере русского и узбекского языков).....20
Madina Dalieva. Genetics of views on educating a spiritually perfect person in the scientific-spiritual heritage of the jadids.".....22

Tilshunoslik

- Xolbibibi Qurbonova, Yulduz Qurbonov.** Sodda gap sintaksisini zamonaviy usullarda o'qitish yo'llari.....26
Dilbar Duysabayeva. Lingvomadaniy kompetentlikni takomillashtirish modeli.....29
Umidjon Qo'ziyev. O'zlashmalar va lingvistik akademiyalar.....32
Nasiba Sidikova, Diana Hayitboyeva. Ikkinchi tilni o'zlashtirishda interferensiya hodisasining namoyon bo'lishi.....35
Nasiba Raimnazarova. Polisemantik dialektizmlarning leksikografik tavsifi.38
Munira Akbarova. Tilshunoslikda g'ayriodatiy birikmalar muammosi.....40
Saxiba Saidmuradova, Xursanoy Xolmurodova. Nazar Eshonqul hikoyalari

- lingvistik tahlil metodi orqali yondashuv.....42
Zilola Tillabayeva. Samarqand viloyati qarluq shevalari leksikasini areal o'rganishga doir.....44
Дилдора Толипова. Лексико-семантический анализ терминов родства.....47
Гульчехра Давлятова, Шахло Абдурахмонова. Лингвистические основы полемиического мастерства в риторике.....49
Shaxlo Shomurodova. Lexicographic potentials of semantic stylistic features of tropes.....51
Feruza Saidova. The importance of the concept "discourse" in development of students' oral speaking skills in foreign language.....54

Adabiyotshunoslik

- Komila Fayziyeva.** Amerika romantizm adabiyotida falsafa va badiiy ijod mahsuli.....56
Sherali Turg'unov. O'zbek xalq o'lanlari strofikasi.....59
Ilxom Xolmuminov. Mustaqillik davri va folklor tarjimashunosligi.....62
Manzura Shamsiyeva. Badiiy matnda muallif lisoniyati.....65
Сайёра Ибрагимова. Антология Алишера Навои «Мажолис ун-Нафоис».....68
Эльвина Алиева, Гульноза Абдуллаева. Структурная организация компонентов конструкции именительный темы в художественных очерках М. Цветаевой.....70

Ilg'or pedagogik texnologiyalar
Karamaddin Kutlimuradov.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayasatining 2023-yil 3-iyundagi 338/6-sonli qarori bilan Filologiya, Pedagogika hamda Psixologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrdir. <https://oak.uz/pages/4802>

Auditoriya mashg'ulotlarida kasbiy sifatlarni milliy qadriyatlar asosida rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari.....	76
Dildora Kaxarova. Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik-psixologik xususiyatlari..	79
Shukrullo Avazov. Talabalarning jismoniy faolligini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning roli.....	82
Dilfuza Shadiyeva. Boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'qitish usullari.....	87
Kuysin Tukhtaeva. Empowering English teachers: strategies for developing digital skills in the classroom.....	89

Tadqiqot

Nafisa Sadinova. Rasmiy uslub doirasida birikma terminlarning qo'llanishi.....	92
Elyor Boymanov. Jahon tilshunosligida turizm terminologiyasi masalalarining o'rganilishi.....	94
Dildora Bahriddinova. Adabiy tanqid adabiyotshunoslikning tarkibi sifatida.....	97
Ozoda Anorqulova. Ayrim xalq topishmoqlari matnida "oila" konseptining milliy-madaniy xususiyatlari.....	99
Gulbahor Ashurova. Tarixiy asarda fakt va hayot haqiqati.....	102
Zumradxon Jonbo'tayeva. Ideonimlar makroko'lamiga oid tushuncha va atamalar tizimi hamda ularning tasnifi.....	105
Hikmat Hikmatov. Boburning fors-tojik tilidagi she'riyatida badiiyat san'ati.....	108
Diyora Abduljalilova. Alisher Navoiyning usmonli xalafi: ijtimoiy va adabiy faoliyatdagi ayrim mushtarakliklar.....	110
Obidjon Igamberdiyev. Ko'p yillik tayyorgarlik bosqichlarida shug'ullanuvchi 10-12 yoshli futbolchilarning umumiy jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlarini baholash.....	113
Nigora Raxmatullayeva. Me'morchilikka oid ayrim leksemalarning semantik xususiyatlari.....	117
Mirzaolim Asranov. Arab tilida ot so'z turkumidagi so'zlarda birlik va ikkilik sonlarining qo'llanilishida o'ziga xos xususiyatlari.....	119
Marhabo Ismoilova. Diniy - ma'rifiy masalalarning yaqin o'tmish she'riyatidagi badiiy talqini.....	121
Abrorbek Nuritdinov. Korpus lingvistikasida korpus tushunchasiga oid ma'lumotlar tahlili.....	123
Barchinoy Isakova. Jahon ilm-fani va adabiyotida ijtimoiy-maishiy munosabatlarning o'rganilish tarixi.....	125
Muhayyo Normirzayeva. Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlarni qayta hikoya qilishga o'rgatish.....	129
Anvar Xo'jayev. Abdurazzoq Faqiriyning lirik merosi va uning tadqiqi to'g'risida ayrim mulohazalar.....	131

Shaxribon Musurmankulova. O'zbek va turk tillaridagi frazemalarning struktur-grammatik tahlili.....	135
Latofat Rustamova. Ingliz tilida so'z birikmalari va ularning kommunikativ-pragmatik tahlili.....	138
Mexriban Tangirbergenova. Mustaqil ta'limni tashkil etish mazmunining pedagogik asoslari.....	140
Muxabbat Mirazimova. Maktabgacha yoshdagi bolalarning bilish kompetentligini shakllantirishda induktiv ta'lim usullaridan foydalanish.....	142
Movludaxon Nuriddinova. Tilshunoslikda realiya tushunchasi talqini.....	145
Nigora Jo'ranazarova. Bolalar adabiyoti va kattalar adabiyotidagi farqli jihatlar.....	147
Oynisa Xojiyeva. O'zbek - turk maqollarining sintaktik qurilishi.....	149
Sarvar Sog'lomov. "Taqdir tegirmoni" asari tarjimalarida siyosiy atamalarning qo'llanishiga doir mulohazalar.....	151
Lobar Qambarova. O'zbek tilidagi sensor afaziyaga oid tajriba tahlili.....	155
Zumrad Masharipova. Shoiralar she'riyatida analitik folklorizmlar.....	159
M. Mamadiyarova. "Alpomish" dostonida alp ayollar obrazi talqinlari.....	162
Nargiza Kaxorova. Ingliz va o'zbek adabiyotida badiiy janrlar tipologiyasi.....	164
Mahliyo Ahmedova. O'zbek tilining izohli lug'atlaridagi sodda irrigatsiya va melioratsiya terminlari tavsifi.....	166
Munira Niyazova. Sentimental adabiyot tarixi va uning adabiyotshunoslikda o'rganilishi.....	169
Ikramjon Abdullayev. O'zbek tilida so'z turkumlari tasnifiga doir ayrim mulohazalar.....	171
Durdona Sodiqboyeva. "Miftoh ul-adl" asarini o'rganish manbalari.....	174
Yulduz Mirkamolova. G'aroyib us-sig'arda harfiy san'atlarining qo'llanilishi.....	176
Kimyo Quvonova. Tarixiy shaxslar, mifologik va afsonaviy obrazlar.....	178
Azizbek Xakimov. O'zbek tilida -dagi affiksi bilan bog'liq muammolar.....	180
Davlatjon Toshtemirov. "Nafohot ul-uns" va "Nasoyim ul muhabbat min shamoyim ul-futuvvatda" an'ana va novatorlik.....	182
Gulasal Turg'unboyeva. Nazar Eshonqulning "Urush odamlari" qissasida qahramonlar psixologiyasining tasvirlanishi.....	184
Nigora Fozilova. Tadbirkorlik hujjatlari terminlari bilan bog'liq nazariy qarashlar.....	187
Zilola To'xtasinova. Alisher Navoiyning "Xazoyin ul-maoniy" devoni tarkibidagi g'azallarida zulqofiyatayn va zulqavofiy san'atlarining istifoda etilishi.....	189
Shahzoda Dilmurodova. Uslubiy elementlarni avtomatik aniqlash.....	191

Hikmat HIKMATOV,
CHDPU "O'zbek
adabiyotshunosligi"
kafedrası o'qituvchisi

BOBURNING FORS-TOJIK TILIDAGI SHE'RIYATIDA BADIYYAT SAN'ATI

Annotatsiya: Zahiriddin Muhammad Bobur zullisonaynlik an'anasining buyuk shoiri va namoyandasi bo'lib, u turkiy tilda ijod qilgani bilan birga fors-tojik tilida ham bebaho ijod namunasi sohibidir. Uning tojikcha she'rlari ham turkiy she'rlari kabi sodda, ravon va jozibalidir.

Kalit so'zlar: *zullisonayn, istiora, kom, fard, masno', tarje'band, tarse'.*

Annotation: Zahiriddin Muhammad Babur is a great poet and representative of the tradition of Zullisonaynism, and he is an invaluable example of creativity in the Persian-Tajik language as well as in the Turkish language. His Tajik poems, like his Turkish poems, are simple, fluent and attractive.

Key words: *zullisonayn, istiora, com, fard, masno', tarje'band, tarse'.*

Аннотация: Захириддин Мухаммад Бабур – великий поэт и представитель традиции зуллисонайнизма, бесценный пример творчества как на персидско-таджикском языке, так и на турецком языке. Его таджикские стихи, как и его турецкие стихи, просты, плавны и очаровательны.

Ключевые слова: *зуллисонайн, истиора, ком, фард, масну, таржебанд, тарсе.*

Zahiriddin Muhammad Bobur qalamiga mansub "Kulliyot"ning olti jildida nashr etilishi katta madaniy voqeadir. Uni o'qib, ilmiy-tadqiqot ishlarida manba sifatida foydalanish, shuningdek, Boburning donishmandligi va olim sifatidagi qobiliyati haqida tadqiqotlar olib borish mumkin. Bu "Kulliyot" nashr etilgunga qadar ba'zi kitobxonlar Boburning ham forsiy she'rlari borligini bilmas edilar. Chunki Boburning forsiy she'rlari bo'yicha faqat alohida ilmiy maqolalar e'lon qilingan bo'lib, ular hammaning qo'liga yetib bormagan edi. Faqat "Osori muntaxab" va uning "Devon" nomli bir jildlik lirik she'rlari nashr etilgan edi. Lekin Boburning fors-tojik tilidagi she'rlari bu "Devon"ga kiritilmagan. "Devon"ni Sabohat Azimjonova va Aziz Qayumov nashrga tayyorlagan. Lekin ular "Devon"ning muqaddimasida Boburning forsiy she'riyatini tilga olishmagan. Aytish mumkinki, o'sha davrlarda adabiyotshunoslar Boburning forsiy she'rlari borligidan bexabar edilar. 1983-yilda afg'on olimi va shoirasi Shafiqa Yorqin Kobulda Boburning eski yozuv alifbosidagi devonini nashr ettirdi.

"Kulliyot"da Boburning fors-tojik tilida 43 satrdan iborat she'rlari joy olgan. Bayt o'rniga "sotr" so'zining qo'llanishi ayrim misralarning ikkinchi satri mavjud emasligi, she'rlarning janrlarga bo'linmaganligi, manbalari ma'lum emasligi bilan bog'liqdir. Mustaqillikdan so'ng Shafiqa Yorqin o'zbek mutaxassislariga Boburning forsiy she'rlaridan namunalar taqdim etdi. Shu tariqa Boburning boy fors-tojik tilidagi lirik merosi O'zbekistondagi boburshunoslik faniga ma'lum bo'ldi. Boburning "Ash'ori forsi" si "Devon"ning 1-jildiga kiritilgan. So'zboshi muallifi Mirzo Kenjabek "Kulliyot"da Boburning g'azal, ruboiy, qit'a va fardlari ilk bor o'rin olganini ta'kidlaydi. Biroq bu asarda ham uning forsiy she'rlarining manbasi haqida ma'lumot yo'q.

Shunday ekan, Zahiriddin Muhammad Bobur qudratli

mutafakkir va zullisonayn shoir ekanligini alohida ta'kidlamochimiz. Bu fazilat unda tug'ma va sulolaviy bo'lib, bu bebaho haqiqatdir. Boburning turkiy asarlarini o'qiganimizda uning fors-tojik tili va adabiyotini juda yaxshi bilganiga amin bo'lamiz. Uning turkiy asarlarida fors-tojikcha so'z va iboralar, misra va maqollar keng o'rin olgan. Buni ko'plab olimlar o'z tadqiqotlarida qayd etganlar. Chunonchi, Bobur qishning sovuq kunlarida askarlari orasida qolganini va shu holatni fors-tojik tilidagi "marg bo yoron surast" (do'stlar bilan o'lish xursandchilikdir) maqolida ifodalaydi.

Boburning olti jildlik "Kulliyot"ining fors-tojikcha merosidan uning bu tildagi qudrati va mahorati haqida fikr yuritish mumkin. Ma'lumki, har birining o'ziga xos ifoda usuli bo'lgan fors-tojik-dariy tillari aslida bir til bo'lib, uni forsiy deb atashadi. Boburning forsiy tili ham Rudakiyning ifoda uslubi kabi juda sodda va ravondir. Hatto Abulqosim Firdavsiy, Nizomiy Ganjaviy, Amir Xusravi Dehlaviy, Jaloliddin Rumiy, Hofiz Sheroziy, Sa'diy Sheroziy ijodi ham Bobur she'riyati badiyyatidan murakkabroqdir. Boburning forsiysi ham Samarqand, Buxoro, Qashqadaryo va Surxondaryo tojiklarining forsiysi kabi sodda va ravon tuyuladi. Uning nutqida murakkab grammatik tuzilmalar va tushunilishi qiyin bo'lgan so'z va iboralar mavjud emas. Bu Boburning turk va tojik zullisonaynlik an'anasi ostida o'sganidan dalolat beradi. Yuqoridagi fikrlarni yodda tutgan holda "Boburning forsiy she'rlari" iborasi o'rniga "Boburning tojikcha she'rlari" iborasini qo'llashimiz mumkin.

Boburning fors-tojik she'rlari asosan to'rt lirik janr: g'azal, ruboiy, qit'a va fardda yaratilgan. Bobur qavs ichida o'z fardlarini matallar deb nomlagan. Boburning fors-tojikcha she'riyati 2 g'azal, 12 ruboiy, 7 va 17 baytdan iborat. Bu she'rlar bor-yo'g'i 69 misrani tashkil etadi. Ma'lum bo'lishicha, Bobur fors-tojik she'riyatida

turkiy she'riyatidagidek sermahsul emas. Boburning o'zbek va tojik she'rlari kam bo'lsa-da, ularda ortiqcha so'z ishlatilmaydi, ular juda sodda va ravondir.

Bobur o'zining lirik she'riyatida har ikkala tilda ham haqiqiy oshiq timsolidir. Ushbu baytni o'zbek tilidagi she'riyatidan namuna sifatida keltirsak, kifoya:

O'qung etti ko'b yomon yoro manga,

Marhami lutfing bila yoro manga.

Buyuk shoir "Boburnoma" asarida insonparvarlik g'oyasini tojik tilida quyidagicha ifodalaydi:

Baham barmazan to tavoni dile,

Ki ohi chahone ba ham barzanad.

U sof insoniy mehr-muhabbat va samimiyatni sevadi. Shuning uchun ham Boburning fors-tojikcha g'azallarida insoniy va dunyoviy ishq madh etilgan. Bobur g'azallaridagi "man" obrazi uning oshiqlik timsolidir. Uning ilk g'azalining baytlari vasl-u hijron tasviri bilan boshlanadi:

Ey moh, shomi visoli tu subhi saodat ast,

Ro'zi chudoi tu, vale shomi mehnat ast.

She'rda murojaat qilingan obyekt "Moh"(oy) – mahbubadir. Oshiq shoir unga istiora (metafora) san'ati orqali murojaat qiladi. Shoir ifodasiga ko'ra, visol oqshomi saodat tongidir. Kechqurun zulmatni ifodalasa ham, chiroq bilan yoritilganda saodat tongi kabi bo'ladi. Baytda tazod (qarama-qarshilik) san'ati katta mahorat bilan "ro'z"(kun) – "shom" (tun), "subh"(tong) – "shom" (oqshom) so'zlarida yaqqol aks ettirilgan..

Chonam bikun charohatu rohat rason ba dil,

Az tu ba choni xasta charohat chu rohat ast.

Oshiqning horg'in qalbiga do'stning qo'ygan yarasi aslida taskindir. Oshiq o'z ma'shuqasiga mana shunday iltijo qiladi: jonimni og'ritib qo'y, toki ko'nglim undan rohat olsin. Bu baytda "jarohat" va "rohat" iboralari ichki qofiya sifatida namoyon bo'ladi.

Az komi chomi boda bigirand komi dil,

Aknun, ki vaqti bodavu hangomi ishrat ast.

Yuqoridagi baytlar rindiy ruhiyasida yaratilgan. Shoir mayxo'rlik va ishrat dami yetganda, bazm qilishi va jondin to'yib ichishini aks ettiradi. Ushbu bayt orqali shuni ham bilish mumkinki Bobur tojik tilidagi badiiy san'atlardan ham anchagina xabardor bo'lgan. Birinchi qatorda "kom" so'zi ikki marta keladi, birinchisi tomoq, ikkinchisi maqsad ma'nosini bildiradi. Oxirgi bandda u yor visolidan bahra olishni g'animat deb hisoblaydi:

Gar rext xuni tu, zinhor dam mazan,

Xush bosh, Boburo, ki hamin dam g'animat ast.

Ma'lumki, adabiy-badiiy asarlarda oshiq obrazi ko'pincha zulm xarakteriga ega bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, oshiqning qonini to'kish yorning azaliy odatidir. Yuqorida aytib o'tganimizdek, do'stning jarohatini rohat tarzda qabul qilish va uning visolini istab yashash oshiqning xarakteridir. Yor visolidan xursand bo'lish, sevgilisi uning qonini to'ksa hamki, uni huzur bilan qabul etish - beqaror va sadoqatli oshiqning belgisidir. Bobur esa xuddi shu holatni o'z g'azalidagi oxirgi misrasida

ifodalab, lutf orqali lirik obrazga yuzlanib, "Xush bosh" (Xursand bo'li) degan.

Boburning har ikki tilda, ya'ni turkiy va forsiy tillarida yaratgan asarlarida uning barcha g'azallari, asosan, ishq-muhabbat mavzusida ekanligini ko'rish mumkin. Shuningdek, ularning mazmunidan u shariat qonuniyatiga befarq, begunoh shaxs sifatida tanilganini tezda anglash mumkin. Ya'ni, shoir o'z ijodida ko'pincha erkin fikrlovchi obraz sifatida ko'rinadi.

Adabiyotshunos olim Shafiqa Yorqin Turkiyaning Istanbul universiteti qo'lyozmalar bo'limidan o'zbek tilida 5 ta g'azal, 9 ta qit'a, 5 ta ruboiy, 40 dan ortiq fard, bir nechta masno" she'rlar, 1 ta masno" tarje'band, 2 ta maktub, hamda tojik tilida 1 ta g'azal, 10 ta ruboiy, 4 ta qit'a, 12 ta fard va 1 ta maktub topganini e'lon qildi. Bu qo'lyozmaning o'ziga xosligi va haqqoniyligi ushbu topilmaning hali Bobur nomi bilan bog'liq hech bir manbada aniqlanmaganligi bilan bog'liq edi. Ushbu topilgan badiiy xazina biron to'plamda va hatto biron bir tadqiqotchi nazariga tushmagan ekan.

Ushbu barcha dalillar shuni isbotlab beradiki, Bobur fors-tojik tilida ham shogirdlik darajasidan ustozlik darajasiga yetgan ekan.

"Kulliyot"da 12 ruboiy borki, ular ishqiy, falsafiy va axloqiy mazmunda yozilgan. Bayt va misralarning soddaligi, mantiqiyliqi, mavzu va ravshanligi Boburning tojik she'riyatini yaratishda chinakam yuksak ijodiy mahoratga ega bo'lganidan dalolat beradi. Har bir satr o'z mazmuniga ega bo'lib, shoirning matlab va maqsadi umumiy matnda yaqqol ma'lum bo'ladi. Shoir o'z ruboyisida Hanifa ismli xonimga mushtok ekanligini bayon etib, quyidagicha ifodalagan:

Xoham, ki Hanifa g'amgusoram boshad,

Darmonu davoi dili zoram boshad.

Har ro'zu hama shab zi Xudo mexoham,

Ya'ne shabu ro'z dar kanoram boshad.

Mazmuni: (Hanifaxonni menga g'amgusor, zor bo'lgan ko'nglimga davo-darmon bo'lishini istayman, Har kecha kunduzi Xudodan uning yonimda bo'lishini so'rayman).

Boburning tojik tilidagi asarlarida yuksak ijodkorlikni talab qiluvchi suxanbozlik san'atining qo'llanishini ham kuzatish mumkin va bu san'at turi o'tmish adabiyotimizda kam uchraydi:

Shoham, ba tu ma'lum nashud, man chi kunam?

Oham ba tu ma'lum nashud, man chi kunam?

Man abro'vu ro' go'yamu tu badru hilol,

Moham, ba tu ma'lum nashud, man chi kunam?

"Shoham" (birinchi misrada), "Oham" (ikkinchi misrada), "Moham" (uchinchi misrada) qofiyali so'zlardagi bir harfni qisqartirish orqali uch misraning tarkibi, hamda ma'nosi o'zgargan. Bu kabi she'rlar shoiridan badiiy san'at talab qilinishi hech kimga sir emas.

Bundan tashqari Bobur tojik tilidagi she'rlarida yuqorida tilga olingan barcha badiiy san'atlar qatorida

tarse' (birinchi va ikkinchi misralarda so'zlarni shakl va qolipda baravar terish) san'atidan ham o'z mahorati bilan foydalangan:

Ba seroba boz or on ko'fta,
Basero ba bozor on ko'fta.

Bu baytda birinchi va ikkinchi misradagi so'zlar o'zaro qofiyadosh bo'lib, tarse' san'atini shakllantiradi. Bundan tashqari, satrlarda so'zlar takrorlanmaydi, faqat ba'zi so'zlarning shakli o'zgargan. Birinchi misraning "Ba seroba" qo'shma so'zi ikkinchi misrada "basero ba" shaklida namoyon bo'lib, mazmun jihatdan bir-biridan farq qiladi. "Baz or"(yana olib kel) ifodasi va "bozor"(bozor) so'zi ham aynan yuqoridagi xususiyatga ega.

Bobur xirmonidan misollar keltirishdan maqsad

uning fors-tojik tilida ham bebaho asarlar yaratganini ko'rsatishdir. Sababi, shu paytgacha shoirning fors-tojik tilidagi alohida asarining hech bir manbadan olinganiga guvoh bo'lganimiz yo'q. Bobur asarlarini o'qiganimizda, buyuk tilshunos va adabiyotshunos olimning asarini o'qiyotganimizni sezamiz. Chunki g'azallarining mazmuni va soddaligi yoki misralarining ravonligidan biz uning yozganlariga shaxsan o'zimiz guvoh bo'lgandek his qilamiz. Darhaqiqat, Bobur davrida fors-tojik tilining davlat tili sifatida e'tirof etilishini uning asarlarining o'ziga xosligini his qilish mumkinligi bilan bog'lash mumkin. Shu o'rinda pokistonlik olim Sayidmuhammad Akramning yozilishi bo'yicha o'sha davrlarda "fors tili – she'r tili, zavq tili, qalb tili..." bo'lganligiga Bobur she'riyatidan ham payqash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бобур. Шеърлар. – Тошкент: Ўзбекистон давлат бадиий адабиёт нашриёти, 1957.
2. Бобур. Бобурнома. – Тошкент: 1959.
3. Фарҳанги забони тоҷикӣ, ҷилди 1. – Душанбе: 2001
4. S.Sa'diyev, X.Hamidov. Adabiyot. (10 sinflar uchun darslik), –Toshkent: "Cho'lpon" nashriyoti, 2017.
5. O'.Rahmonov. "Rozhoi ta'rix" (Ta'rix tilga kirganda) –Navoiy: "Alisher Navoiy nashriyoti, 2016.
6. Nusratullo Chum'axocha, " Badiiyati she'ri forsi-tojik Bobur, "Ovozi tojik", № 83. 2023.
7. H.Hikmatov. "Boburning fors-tojik tilidagi ijodiga nuqtayi nazarlar", "International Scientific Conference" Uzbekistan. –Tashkent: 2022.

Diyora ABDUJALILOVA,
Alisher Navoiy nomidagi
ToshDO'TAU o'qituvchisi

ALISHER NAVOIYNING USMONLI XALAFI: IJTIMOY VA ADABIY FAOLIYATDAGI AYRIM MUSHTARAKLIKAR

Annotatsiya: maqolada buyuk o'zbek shoiri Alisher Navoiy va uning usmonli turk adabiyotidagi izdoshi, xamsanavis shoir, davlat arbobi va sarkarda Yahyobey Toshlijolining hayot va ijod yo'li tadqiq etiladi. Maqolada bu ikki ijodkorning ijtimoiy va adabiy faoliyatidagi o'xshash jihatlar tahlilga tortiladi.

Kalit so'zlar: *xamsanavislik, beshlik, an'ana, devon, doston, Usmonli turk adabiyoti*

Аннотация: в статье рассматривается жизненный и творческий путь великого узбекского поэта Алишера Навои и его последователя в османской турецкой литературе, поэта, государственного деятеля и полководца Яхябея Ташлиджали. В статье анализируются схожие аспекты общественной и литературной деятельности этих двух поэтов.

Ключевые слова: *хамсанависание, пентерица, традиция, диван, эпос, османская турецкая литература.*

Annotation: the article examines the life and creative path of the great Uzbek poet Alisher Navoi and his follower in Ottoman Turkish literature, poet, statesman and commander Yahyabey Tashlijali. The article analyzes similar aspects of the social and literary activities of these two artists.

Key words: *hamsanavislik, tradition, divan, epic, Ottoman Turkish literature.*

Sharq Musulmon adabiyoti tarixida xamsachilik an'anasi alohida o'rin egallaydi. Vujudga kelish va shakllanish davriga ko'ra XII asrga mansub bo'lgan bu adabiy hodisa sakkiz asrga yaqin vaqt davomida ko'plab nazira va tatabbu'larga ega bo'ldi. Bir necha asrlar davomida yuzlab shoirlar "Xamsa" yaratishga muvaffaq bo'ldilar. Lekin mashhur xamsanavislar safidan joy olish barchaga ham nasib etmadi. Adabiyotshunoslikda mavjud